

DOI 10.54596/2309-6977-2021-2-134-137

ЭОЖ 338.24.01

FTAMP 06.75.02

**«АЙМАҚТЫҢ ТҰРАҚТЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫ»
КАТЕГОРИЯСЫНЫҢ МӘНІН АНЫҚТАУ МӘСЕЛЕГЕ**

Шайкин Д.Н., Әбутәліп Д.О.

Манаш Қозыбаев атындағы СҚУ, Петропавл, Қазақстан

Андатпа

Мақалада аймақтың тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуын анықтау мәселелері қарастырылған. Отандық және шетелдік ғалымдар мен зерттеушілердің аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуының тұрақты дамуын зерттеуге әр түрлі көзқарастары талданады. Қазіргі заманғы әдебиеттерді талдау негізінде анықтамалар нақтыланып, қазіргі жағдайдағы аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуының тұрақты даму динамикасын бағалау әдістері толықтырылды. Мақаланы жазған кезде авторлар мемлекеттік бағдарламаларды негізге алды, оның ішінде Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу тұжырымдамасы және т.б.

Түйінді сөздер: тұрақты даму, аймақ, әлеуметтік-экономикалық дамуы, жасыл экономика, мемлекеттік даму бағдарламалары.

**К ВОПРОСУ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СУЩНОСТИ КАТЕГОРИИ «УСТОЙЧИВОЕ
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНА»**

Шайкин Д.Н., Әбутәліп Д.О.

СКУ имени Манаша Козыбаева, Петропавловск, Казахстан

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы к определению устойчивого социально-экономического развития региона. Проанализированы различные точки зрения отечественных и зарубежных ученых и исследователей к исследованию устойчивого развития социально-экономического развития региона. На основе анализа современной литературы уточнены определения и дополнены методы оценки динамики устойчивого развития социально-экономического развития региона в современных условиях. При написании статьи авторами взяты за основу государственные программы, среди которых Концепция по переходу Республики Казахстан к "зеленой экономике" и др.

Ключевые слова: устойчивое развитие, социально-экономическое развитие, регион, зеленая экономика, государственные программы развития.

**TO THE QUESTION OF DEFINING THE ESSENCE OF THE CATEGORY
"SUSTAINABLE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION"**

Shaikin D.N., Abutalip D.O.

NKU named after Manash Kozybayev, Petropavlovsk, Kazakhstan

Abstract

The article deals with the issues of determining the sustainable socio-economic development of the region. Various points of view of domestic and foreign scientists and researchers to the study of sustainable development of the socio-economic development of the region are analyzed. Based on the analysis of modern literature, the definitions are clarified and methods for assessing the dynamics of sustainable development of the socio-economic development of the region in modern conditions are supplemented. When writing the article, the authors took state programs as a basis, including the Concept for the transition of the Republic of Kazakhstan to a "green economy", etc.

Key words: sustainable development, socio-economic development, the region, green economy, state development programs.

Кіріспе

Экономиканың қазіргі жағдайы көбіне облыстың тұрақты дамуын сипаттайтын көрсеткіштердің динамикасын зерттеумен байланысты, бұл ғылыми зерттеулерді жүзеге асыруға айтарлықтай қызығушылық тудырады.

«Тұрақты даму» категориясының дамуы бүкіл әлемде, оның ішінде біздің елде де тиісті нормативтік құжаттарды әзірлеумен және жүзеге асырумен байланысты. Сонымен, біздің елімізде Қазақстан Республикасының 2007-2024 жылдарға арналған тұрақты дамуға өту тұжырымдамасы қабылданды және кейінірек, әлемдік қоғамдастық жасыл экономика тұжырымдамасын іске асыруға көшкен кезде Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдамасы әзірленді (бұдан әрі - Тұжырымдама).

Осы Тұжырымдамаға сәйкес «Елдің тұрақты дамуы - бұл қазіргі ұрпақтың қажеттіліктеріне жауап беретін және болашақ ұрпақтың өз қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетіне қауіп төндірмейтін даму». Бұл Тұжырымдама «жасыл экономикаға» көшудің көзқарасын, тұжырымдаманы қабылдау қажеттілігін, «жасыл экономикаға» көшудің мақсаттары мен міндеттерін, негізгі қағидаларын және жалпы тәсілдерін, кадрлармен қамтамасыз ету, «Жасыл экономика» және халықтың экологиялық мәдениетін қалыптастыру, «жасыл экономикаға» көшу кеңесін құру, «жасыл экономикаға» өту тұжырымдамасын іске асыру кезеңдері анықтайды [1].

«Тұрақты даму» термині қызметтің барлық саласында қолданыла бастады. Сонымен бірге, аймақ экономикасының өзекті бағыттарының бірі - аймақтың тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуы. Бұл бағыттың тұрақтылығын қарастыру өзекті болып табылады, өйткені жалпы ішкі өнімнің өсуімен, сондай-ақ өнеркәсіптік өндіріс көлемінің, құрылыстың және т.б жиынтықта көрсетілген оң даму динамикасы аймақ экономикасының негізі болып табылады. Осылайша, оның тұрақты және теңгерімді дамуына қажеттілік туындайды.

Материалдар мен әдістер

Қабылданған Тұжырымдама негізінде қазақстандық және шетелдік зерттеушілер бұл тұжырымдаманы анықтайды.

Мысалы, экономикалық дамуға әсер ететін факторларды талдау кезінде келесі ғылыми ұстанымдар бөліп көрсетіледі.

Ж. Қадырханованың пікірінше «... посткеңестік кеңістікте ғалымдар, экономистер, қоғам үшін «тұрақты даму» ұғымы - бұл ішкі жалпы өнімнің (ЖІӨ) көрсеткіштеріне негізделген экономикалық өсу. Шетел әдеби көздерінде «тұрақты даму» ұғымы күрделі құрылым болып табылады, ол үш компоненттің теңгерімді дамуынан тұрады: экономикалық, әлеуметтік және экологиялық».

Автор «тұрақты даму» дегеніміз экономика, қоғам және табиғат сияқты үш компоненттің тоғысуы деген тұжырымға келеді [2].

Г.Н. Дұғалова «жасыл экономиканың» құндылығын және оның Қазақстан Республикасындағы даму басымдықтарын анықтай отырып, бұл қоршаған ортаны және экологияны, экономиканы одан әрі дамыта отырып, адамның өмірі мен денсаулығы үшін, сондай-ақ қажетті ресурстарды сақтауға негізделген экономикалық қызметтің жаңа бағыты екенін дәлелдейді. Автордың пікірінше, Қазақстанда үлкен аумақтың болуымен, қаржылық және табиғи ресурстардың қол жетімділігімен, ең тиімді «жасыл» технологиялардың өсуімен көрінетін «жасыл экономиканы» дамытудың ерекше мүмкіндіктері мен алғышарттары бар [3].

Бұл идея жалғасын тапты, Р.А. Байжолова мен Ж.М. Орынқанова өз мақалада, ол Қазақстан тұрақсыз экономикалық даму тенденцияларын жойып, жүйеленген жасылдандыруға негізделген экологиялық теңдестірілген (бейімделген) модельге көшуі керек деп санайды. Авторлар Қазақстанда жасыл өсудің, әсіресе энергияны үнемдеуде (тұрғын үйді қоса алғанда), жаңартылатын энергетикада, ауыл шаруашылығында (жасыл фермерлік) және тау-кен өндірісі мен өндіруде мүмкіндіктер бар деген тұжырым жасайды [4].

Аймақтық саясат саласында А.Р. Солтанғазинов ұсынған ғылыми аспектілер, «ауылдық жерлердің тұрақты дамуын» зерттей отырып, оны әлеуметтік дамудың экономикалық, әлеуметтік және экологиялық салаларының бірлігі мен теңгерімді өзара әрекеті тұрғысынан қарастыруды ұсынады. Зерттеушінің пікірінше, бұл «... өмір сүруге қолайлы жағдайлар жасауды, ауыл кәсіпкерлігін, білімді қажет ететін жұмыс орындарын және табиғи ортаны құрметтеуді дамытуды» қамтамасыз етуі керек [5].

Б. Мұқан және басқалар, аймақтық жүйенің экономикалық, әлеуметтік және экологиялық компоненттерінің пропорционалдығы мен тепе-теңдігін есепке алуда, Қазақстан Республикасында тұрақты экономикалық өсудің қалыптасуына ықпал етуге және елдегі құрылымдық өзгерістер қажет болған жағдайда азаматтардың өмір сүруіне қолайлы жағдай жасауға бағытталған аймақтық саясаттың қазіргі жағдайдағы мақсатын белгіледі. [6].

И.А. Бибатырова, М.А. Каликов әлемдік экономиканың тұрақты дамуының жаһандық тұжырымдамасын ескере отырып, Қазақстанның аймақтық экономикалық саясатын қалыптастыру қажеттілігі туралы мәселе көтерді. Авторлардың түсінігінде елдің экономикалық даму деңгейі, аймақтағы халықтың әлеуметтік жағдайы, оның экологиялық қауіпсіздігі және басқа факторлар аймақтың тұрақты дамуына көшудің алғышарттарын жасау мүмкіндігін анықтайды [7].

А.К. Шарипов және А.Е. Беделбаева шетелдік тәжірибе, ең алдымен Еуропалық Одақ (ЕО) елдері негізінде ауылдық жерлердің тұрақты дамуын қалыптастыруды қарастыруда. Пікірлерге сүйене отырып, авторлар тұрақты дамуды қамтамасыз ету үшін ауылдық жерлерге инвестицияларды тарту үшін қолайлы жағдайлар жасау керек деген қорытындыға келеді [8].

Нәтижелер

Мақала авторлары пропорционалды теңдестірілген әлеуметтік-экономикалық өсуді анықтайтын, қолда бар әлеуетті белгілі бір шаралар негізінде қалыптастыруға бағытталған көрсеткіштер жүйесі және қалыптасқан аймақ экономикасын дамытудың күрделі бағыты болып табылатын, «облыстың тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуы» терминінің анықтамасымен толықтырады.

Қорытынды

Зерттеушілердің ұсынған көзқарастарымен келісе отырып, авторлар бүгінгі таңда Қазақстан Республикасында тенденциялар қалыптасты және тұрақты дамудың негізгі мақсаттарын жүзеге асыруда белгілі бір нәтижелерге қол жеткізілді деп тұжырымдайды, бір жағынан, іске асыруда тұрақты даму индикаторларын пайдалануға негізделген стратегиялық жоспарлау жүйелері, ал екінші жағынан, ауа сапасын жүйелі түрде жақсарту, өндіріс пен тұтыну қалдықтарын жою, шөлейттенуге қарсы күрес, топырақ эрозиясын төмендету, балық аулау, аквамәдениет, балықты дамыту ресурстар және т.б.

Әдебиет:

1. Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі жөнiндегi тұжырымдама туралы. Қазақстан Республикасы Президентiнiң 2013 жылғы 30 мамырдағы № 577 Жарлығы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1300000577>.
2. Кадырханова Ж. Индикаторы устойчивого развития: казахстанская практика // Научный журнал Казахстан-Спектр. 2018/4 (86). С.96-105.
3. Дугалова Г.Н. «Жасыл экономиканың» мәні және Қазақстан Республикасындағы оның даму басымдықтары // Научный журнал «Вестник университета «Туран» № 1(85) 2020 г. С. 40-46.
4. Байжолова Р.А., Орынканова Ж.М. Проблемы и перспективы формирования «зеленой экономики» в Казахстане // Вестник университета «Туран». 2019; (1). С. 182-186.
5. Солтангазинов А.Р. Методические аспекты оценки устойчивого развития сельских территорий // Научный журнал Казахстан-Спектр. 2015/4 (74). С. 84-100.
6. Бауыржан Мукан, Габбас Ержанов, Кайсар Нигметов, Айжан Шокубасова Региональная политика Казахстана // Научно-аналитический журнал «Қоғам және дәуір» №3 (55) 2017. С. 21-42.
7. Бибатырова И.А., Каликов М.А. Қазақстанның аймақтық экономикалық саясаты тұрақты даму тұжырымдамасы аясында. // Вестник университета «Туран». 2019; (1). С. 138-142.
8. Шарипов А.К., Беделбаева А.Е. Шетел тәжірибесі негізінде ауыл аумақтарының орнықты даму бағыттарын қалыптастыру // Вестник университета «Туран». 2019; (1). С. 69-73.

Әдебиет:

1. Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі жөнiндегi тұжырымдама туралы. Қазақстан Республикасы Президентiнiң 2013 жылғы 30 мамырдағы № 577 Жарлығы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1300000577>.
2. Кадырханова Ж. Индикаторы устойчивого развития: казахстанская практика // Научный журнал Казахстан-Спектр. 2018/4 (86). С.96-105.
3. Дугалова Г.Н. «Жасыл экономиканың» мәні және Қазақстан Республикасындағы оның даму басымдықтары // Научный журнал «Вестник университета «Туран» № 1(85) 2020 г. С. 40-46.
4. Байжолова Р.А., Орынканова Ж.М. Проблемы и перспективы формирования «зеленой экономики» в Казахстане // Вестник университета «Туран». 2019;(1). С. 182-186.
5. Солтангазинов А.Р. Методические аспекты оценки устойчивого развития сельских территорий // Научный журнал Казахстан-Спектр. 2015/4 (74). С. 84-100.
6. Бауыржан Мукан, Габбас Ержанов, Кайсар Нигметов, Айжан Шокубасова Региональная политика Казахстана // Научно-аналитический журнал «Қоғам және дәуір» №3 (55) 2017. С. 21-42.
7. Бибатырова И.А., Каликов М.А. Қазақстанның аймақтық экономикалық саясаты тұрақты даму тұжырымдамасы аясында. // Вестник университета «Туран». 2019;(1). С. 138-142.
8. Шарипов А.К., Беделбаева А.Е. Шетел тәжірибесі негізінде ауыл аумақтарының орнықты даму бағыттарын қалыптастыру // Вестник университета «Туран». 2019;(1). С. 69-73.